

Sverige (be)håller inte nollan!

Språkrådgivning och blodgivning handlar om helt olika sorters givande. På sistone har de fått en beröringspunkt i en liten bokstav.

Den österrikiske läkaren och Nobelpristagaren Karl Landsteiner upptäckte som bekant år 1901 tre av de grundläggande blodgrupperna. Han kallade dem A, B och C. Den sista gruppen kännetecknas ju av att dess bärare saknar både A- och B-antigener, och den kom därför snart att döpas om till O. Bokstaven O står för tyskans ohne (= utan). Detta s k ABO-system (alltså rent alfabettiskt betecknat) antogs internationellt i slutet av 1920-talet.

Ett förväxlingsnummer

I Norden och i Tyskland har man senare oftast använt den felaktiga beteckningen 0 (noll) i stället för bokstaven O. Finland har dock förblivit bokstavstroget. Detsamma gäller hela de engelska och franska språkområdena, liksom Syd- och Östeuropa, Europarådet och WHO.

Engelskan uttalar ju ofta siffran 0 på samma sätt som bokstaven O, något som möjligen kan ha bidragit till förväxlingsnumret med siffrans entré på scenen. Bokstaven O används likaså av International Society of Blood Transfusion (ISBT) i dess IT-standard.

Ett fortsatt bruk av nollan hos oss skulle skapa förvirring i datorerna med risk för misslag och förväxlingar när blodprodukter passerar över gränserna.

Norrmännen äter före oss

En debatt i norska läkartidningen har visat att man i Norge uppmärksammade detta dilemma något före oss. Med utgångspunkten att man bör skriva som man talar gick Norsk språkråd ut med rekommendationen att också i skrift använda beteckningen 0 (noll). Mot detta opponerade Statens helsetilsyn (ungefär motsvarande Socialstyrelsen) efter information om ovanstående historiska och internationella förhållanden. I en skrivelse till Norsk språkråd den 23 september skriver man: »Statens helsetilsyn finner det uheldig dersom

en i norsk språk benytter en annan formulering enn den som er internasjonalt praksis og de faglige argumentene taler entydig for.»

Den följande utvecklingen har varit snabb. Professor Bjarthe Solheim, Rikshospitalet, Oslo, meddelar just att man i Norge kommer att ändra siffran 0 till bokstaven O i alla sina datainstallationer, som därmed blir lika andra europeiska data-system.

I Sverige har docent Gudrun Liedén tagit upp frågan dels med Svensk förening för transfusionsmedicin, dels med Socialstyrelsens rådgrupp för blodfrågor. Helt klart är nu att även svenska datorer kommer att gå över till bokstaven O. Det bästa vore givetvis om även det medicinska vardagsspråket omgående bytte tecken, men i både Sverige och Norge får man nog räkna med att nollan kommer att dröja sig kvar under en viss övergångstid.

Svenska språknämnden har naturligtvis inget att invända, tvärtom kan det för språkfolk rent av ses som ett framsteg när en bokstav slår ut en siffra i vår digitaliserade värld.

Hans Nyman
fil lic, språkrådgivare,
Svenska Läkaresällskapet,
Stockholm

Naiva patienter av en ny typ

Överläkare Per-Erik Åbom, Jönköping, har fäst min uppmärksamhet på att »naiv» håller på att få en ny medicinsk betydelse. I ett cirkulär från Läke-medelsverket talas det om »behandlingsnaiva patienter». Åbom skriver: »Begreppet kan ju därför nästan sägas ha fått en litet officiell sanktion, vilket väl inte gör det mer acceptabelt.» Han slutar emellertid sitt brev med att se verkligheten i ögonen: »För min egen del tror jag användningen på detta sätt kommer att få en epidemisk spridning.»

Naiv är ett franskt adjektiv, bildat på latinets *nativus* som betyder ursprunglig, naturlig. Det är nära släkt med *natus*, född, och *natura*, natur. Både engelskan och svenskan har lå-

nat ordet i dess betydelse barnslig, omogen, oerfaren, troskyldig.

Engelsk förebild

De första indikationerna jag funnit på en ny medicinsk betydelse av naiv finns i ett supplementband till Oxford English Dictionary [1]. Jag citerar artikelns inledning: »2. *Biol. and Psychol.*: Not having previously had a particular experience or been the subject of a particular experiment, *esp.* not having taken or received a particular drug; unconditioned».

Det första belägget är från 1940, de flesta senare från 1960-talet. Ett typiskt exempel från Science Journal, september 1969, lyder: »When the research subjects are volunteers who are naive to marihuana, an effective placebo is no problem.»

»Allmänt vedertaget»

Överläkare Bo Aronsson på Läke-medelsverket anser att naiv i betydelsen »icke exponerad för» redan är allmänt vedertaget. Särskilt användbart är det som suffix, och då ofta i termer som hör hemma i HIV-behandling, t ex *nukleosidanalognaiv, proteasinhhibitornaiv*.

Enligt Aronsson är det vanligare i skrift än i tal, även om man ofta hör termer som *drognaiv* användas i fackmässigt tal. Det betyder »icke exponerad för något läkemedel».

Få termer torde vara farliga-re att använda *utanför* fackspråket, sammansatt som det är av två mycket förrådiska »falska vänner». Både drog och naiv har ju en annorlunda innebörd i allmänspråket. Där skulle de ge vilseledande associationer.

Praktiskt och användbart

Ordets olika innehåll i fackspråk och allmänspråk är dock ingen avgörande invändning mot det. Det finns åtskilliga exempel av samma sort, t ex abort, senil, trauma. När det gäller naiv som suffix efter ett mer eller mindre invecklat läkemedelsnamn går det knappast att missförstå. Tvärtom verkar det mycket praktiskt och användbart.

Någon kanske invänder att man lika väl kan skriva »icke exponerad för» eller »icke behandlad med». Men detta tjänar inte mycket till, för i fackspråk avgår i regel korta, pregnanta uttryck med segern, sär-

skilt om de till på köpet är internationella eller på väg att bli.

Behandlingsnaiv kan vi undvara

Alltså kan jag inte se några invändningar mot suffixet -naiv. Naturligtvis kan det som alla »lärda» termer användas i onödan. Just ordet »behandlingsnaiv» förefaller umbärligt, det är lätt att ersätta med t ex »obehandlad».

Det vore intressant att få reaktioner från läsekretsen, vare sig de är grundade på förnuft eller på känsla. Att välkomna denna term tycker väl en och annan är slapp, på gränsen till naivt. För min del ser jag snarare en viss naivitet i att motarbeta en term som av allt att döma har en god prognos i medicinspråket.

Tufft för »invandrare»

I mänskliga sammanhang brukar invandrare småningom smälta in i sin nya omgivning och samtidigt berika den. I språkliga sammanhang är villkoren tuffare, rent omänskliga om man så vill. Här gäller krasa nyttyosynpunkter, det onyttiga bör utrensas. Det går ofta att förutsäga vilka invandrare som kommer att göra god tjänst och vilka som blir problembarn, ja rena värstingar i språket.

En ofta nämnd sådan värsting är stroke. Termen är dels onödig eftersom vi har vårt slag(anfall), dels i det närmaste omöjlig att anpassa till svensk grammatik och fonetik.

Till de minst problematiska lånen från engelskan hör de rent klassiska orden, som vi ibland uppfattar som direkt övertagna från latin och grekiska. För sådana har vi smidiga och inarbetade försvenskingsregler. Termer som incidens, epidemiologi, neglekt har gått omvägen över engelskan, och de har varit lätta att försvenska då de till hundra procent består av latin och grekiska.

Viktigt att notera är att engelskan ofta givit de klassiska termerna en ny betydelse, som vi då importerat. En sen importvara från denna engelska språkmiljö är alltså den nya användningen av »naiv».

Hans Nyman
fil lic, språkrådgivare,
Svenska Läkaresällskapet,
Stockholm

Referens

1. A supplement to the Oxford English dictionary. Volume II. Oxford: Clarendon Press, 1976: 1122.